

Kırsal Yerleşimlerde Göç İsteğinin Belirlenmesine Yönelik Bir Çalışma

Bahar KOCAMAN Recep YANIK

*Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarımsal Yapılar ve Sulama Bölümü, Erzurum
e-posta: bkocaman@atauni.edu.tr*

Geliş Tarihi/Received: 18.08.2012

Özet: Bu çalışmada, kırsal yerleşimlerin kültürteknik çalışmalar yönüyle genel sorunları ele alınarak bu sorunların çözümü amacıyla, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri oldukça alt seviyede olan iki köy seçilmiştir. Köylerin kültürteknik yönüyle eksiklikleri anket yoluyla saptanarak bu sorunların köylerden göç isteğine ne şekilde etki ettiği belirlenmiş ve göç isteğinin minimuma indirilebilmesi için alt yapıda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kırsal Yerleşim, Kırsal Kalkınma, Göç, Kırsal Alan Fiziki Planlaması

A Study on The Determination Of Migration Request In Rural Settlements

Abstract: In this study; by considering their general problems in the aspect of culturtechniq for solving these problems of rural settlements; two villages having rather lower level of socio-economic development levels, were selected. The lack of villages in the aspect of culturtechniq determining by through a questionnaire, it was determined that how these problems effect migration request from villages and for minimizing the migration request, then necessary infrastructure arrangement simplemended.

Key words: Rural settlements, Rural developoment, Participatory rural developoment, Rural physicalplanning.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu yerküre üzerinde ortaya çıktıktan sonra, önce kendine yiyecek ve giyecek temin etmiş, daha sonra da kendisini dış etkilerden korumak için bir barınak bulma gereksinimi hissetmiştir. İnsanlar, yakın çevreden sağladıkları doğal malzemeleri kullanarak ilk taş, ahşap ve toprak meskenleri yapmışlar ve buralarda yaşayarak yerleşik düzene geçmişlerdir. Ülkemiz bu bakımdan ele alınırsa, Anadolu topraklarının yeryüzünün en eski yerleşim alanlarından biri olduğunu söylenebilir (Gözenç ve ark. 1998).

En yaygın şekilde yerleşmeler, kırsal ve kentsel yerleşmeler olarak temelde ikiye ayrılırlar. Dünyada kırsal yerleşmelerin esasını köyler oluşturmakla birlikte, tek evden köye kadar uzanan bir zincirde, ülkeden ülkeye değişen, farklı köken ve gelişimi olan ara ve alt tipler de ortaya çıkmıştır (Özgür,2010).

Günümüzde köyler tarım ve hayvancılık alanında üretim merkezleri olmanın yanında şehirlerde yaşayan vatandaşlar için alternatif yaşam alanı haline gelmeye başlamıştır. Ancak köylerin 18. yüzyıldan kalma arazi ve yerleşim yapısı vatandaşlar için alternatif yaşam alanı olmasını engellemekte, köyden göçü hızlandırmaktadır (Eminağaoğlu ve Çevik, 2007). Göç; bir toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapısının değişim ve gelişimi ile yakından ilgili bir olaydır. Tarih boyunca insanlar çeşitli nedenlerden dolayı, yaşadıkları yerleri terk etmiş ve kendilerine yeni yaşam alanları seçmişlerdir. Bu seçim, göç olarak birçok tarih, coğrafya, sosyoloji vs. alanlarında yapılan çalışmalara konu olmuştur. Tanım olarak göç, nüfusun coğrafi hareketliliği şeklinde ifade edilmektedir. Nüfusun sürekli olarak yaşamış olduğu bölgeleri bireyler, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli yaşamak amacıyla, başka bir yere hareket etmesi olarak tanımlanabilir (Doğanay,1994). Kırsal göç, tarımsal dönüşüm (ilkel tarımdan modern tarıma) ve ekonomik gelişmenin en genel sonuçlarından birisi olup, insanların tarımsal faaliyetlerden vazge-

çip, kırsal bölgeleri terk etmeleri şeklinde ifade edilmektedir (Gounder, 2005). Kırsal göç bir taraftan tarım arazilerinin boş kalmasına yol açmakta diğer yandan ise göç olan merkezlerde nüfus baskısı yaratmakta böylece sorunlar yumağı oluşmaktadır.

Kırsal ekonominin güçlendirilmesinde; başta istihdam alanı olan tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözümü önemini korumaktadır. Tarımsal yapının; küçük ve parçalı işletme yapısı, geçimlik ve yarı geçimlik üretimin yaygın oluşu, tarımsal ürünlerin kalite ve standartlar açısından iyileştirme ihtiyacı içinde olması, tarım-sanayi entegrasyonunun zayıflığı ve pazarlama güçlükleri, eğitim ve yayım hizmetlerinde yetersizlik, düşük verimlilik, sermaye ve mali kaynak yetersizliği, tarım topraklarında yaşanan erozyon sorunu, kamu örgütlenme yapısının dağınıklığı gibi sorunları mevcuttur (Anonim, 2006). Bu amaçla kırsal alanlarda, fiziki altyapı hizmetlerinin, köy fiziki düzenlenmesinin, barınakların iyileştirilmesinin, köy yolları, içme suyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi zorunludur.

Gelişme sürecini yaşayan bütün ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de izlenen politikalarda kırsal alanda yaşayanların refah düzeylerinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (Anonim, 2000). Ülkenin sanayileşmesi yönünde kırsal kalkınmanın enstrümanları olarak; tarım ve toprak reformu, tarımsal üretim ve verimlilik artışının sağlanması, kooperatifleşme, kırsal kalkınma projeleri, kalkınmada öncelikli yörelere uygulanması, toplum kalkınması, köylere hizmet götürme birlikleri, kırsal sanayi ve köylerin kentleştirilmesi ile ilgili siyasi parti teklif ve proje (köykent-merkez köy v.b.) uygulamaları gerçekleştirilmiştir (Gülçubuk, 2001).

Bir kırsal kalkınma aracı olarak 1960'lı yıllarda kırsal sanayi, daha çok kırsal kesimde mevcut fazla nüfusa tarım dışı ek iş, ek gelir sağlanmasının, tarımsal ürünlerin işlenmesini ve kırdan kente olan göç baskısının hafifletilmesini öngörmekteydi. Son dönemde ise, kırsal alanda yaşayan nüfus ile kentte yaşayan nüfus arasındaki uçurumu hafifletmek, kırsal nüfusu buldukları yerde işlendirerek tutmak ve böylece göçü dengelemek olarak gelişmiştir (Taraklı, 1993).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 1923–50 döneminde köy sorunlarını yerinde çözüme ve köylüyü köyünde tutma politikaları izlenmiş, bu amaçla Halkevleri ve Köy Enstitüleri açılmıştır (Kurt, 2003). Aynı politikanın paralelinde, yurt dışından zorunlu göçle ülkemize gelenlerin büyük kısmı, tarımda işgücü eksikliğini kapatmak ve gelen nüfusu üretime katabilmek için toprak ve para yardımı yapılarak kırsal alanlara yerleştirilmiştir (Özbay ve Yücel, 2001). 1950–1980 döneminde devletin göç konusundaki politikası değişmiş, kırsal alanlardan şehirlere göç teşvik edilmiş, kırsal ve şehirselleşen alanlardaki değişimlere bağlı olarak kırsal göçler hızlanmıştır.

Bu çalışmada, kırsal yerleşimlerin kültürteknik çalışmalar yönüyle genel sorunları ele alınarak bu sorunların çözümü amacıyla Erzurum İli Pasinler İlçesinde sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri oldukça alt seviyede olan iki köy seçilmiştir. Köylerin kültürteknik yönüyle eksiklikleri anket yoluyla saptanarak bu sorunların çözümü amacıyla Tema Vakfı'nın köylerde yaptığı proje kapsamında sağlanan destekle söz konusu köylerin özellikle alt yapı itibarı ile geliştirilmeleri ve köylerin fiziksel düzenlenmesi gerçekleştirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma Erzurum İli, Yayladağı ve Kotandüzü Köylerinde yürütülmüştür. Söz konusu köyler Erzurum il merkezine yaklaşık 50 km. Pasinler ilçe merkezine 20 km uzaklıktadır.

Öngörülen araştırma alanı genellikle karasal iklimin etkisi altında olup, kışlar soğuk ve kar yağışlı, yazlar ise kısa ve kuraktır. İlkbahar ve sonbahar mevsimleri kısa sürelidir. Gece gündüz sıcaklık farkları oldukça fazladır. Köylerin ana geçim kaynağı tarımdır. Bu nedenle her iki köy araştırma materyali olarak seçilmiştir. Kültürteknik faaliyetleri yönünden Kotandüzü Köyü daha ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

Araştırma materyali olarak seçilen köylerin fiziki durumu, hayvan barınaklarının ve köy konutlarının mevcut durumu, içme, kullanma ve sulama suyu yeterliliği ile ilgili bilgiler; anketler, ölçmeler, yüz yüze görüşmelerle sağlanmıştır.

3.ARAŞTIRMA BULGULARI, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

3.1. Köylerin Mevcut Durumu

Araştırmaya konu olan Yayladağı ve Kotandüzü köylerinin mevcut durumu; anket ve yüz yüze görüşmelerle saptanmıştır.

Yayladağı ve Kotandüzü köylerinde erkek ve bayanlardan oluşan gruplar oluşturulmuştur. Yayladağı Köyünde 65 kişi, Kotandüzü Köyünde ise 33 kişi olmak üzere toplam 98 kişiye 73 sorudan oluşan bir anket uygulanmıştır. Ankete katılanların % 50'den fazlası 45 yaş altında daha çok genç nüfusu oluşturmaktadır. Buna göre söz konusu köylerde genç nüfus daha çok yaşamaktadır. Bu durum genç nüfusun yeniliklerden haberdar olma ve geleneksel alışkanlıklardan kolayca vazgeçebileceği öngörüsünü oluşturmuştur. Anket yapılan 98 kişinin büyük bir bölümü evlidir. 83 haneden oluşan Yayladağı ve Kotandüzü Köylerinde hane başına 5 kişiden fazla düşen nüfusun oranı % 74,5 olarak belirlenmiştir. Ankete katılanların % 61,2 'si erkek, % 38,8'i ise bayan olup, aralarında evlenmemiş genç kızlarda bulunmaktadır. Köylerde ankete katılanların % 10,2' si okuryazar değil, % 11,2'si okuryazar, % 78,6'sı ise ilköğretim mezunudur. Orta öğretim mezunu sayısı çok sınırlı olup, yükseköğretim yapan bulunmamaktadır.

Köylerde yaşayan halkın % 97'si tarımla uğraşmaktadır. Tarımla uğraşanların % 76,5'i bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte gerçekleştirmektedirler. Çiftçilerin % 96'sı büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapmaktadır. Çok az sayıda çiftçi çobanlık ve işçilik yapmaktadır. Böylece her iki köyde yaşayan çiftçiler iş gücünü aile bireylerinden sağlamaktadır. Köylerde 5000 TL 'den daha az yıllık geliri olanların oranı % 85,7'dir. Tarım dışı geliri olmayanların oranı ise % 95'dir.

İncelenen köylerde tarımla uğraşanların % 12,2'sinin arazi varlığı 10 da'ın altında, 10-50 da araziye sahip olanların oranı % 40,8; 50-100 da arasında araziye sahip olanların oranı % 15,4; 100 da'dan fazla araziye sahip olanların oranı % 17,3 ve hiç arazisi olmayanların oranı ise % 14,3'tür. Buna göre köylerde yaşayan çiftçilerin % 26,5'unun arazi varlığı çok az veya hiç yoktur. Arazisi olanların büyük bir bölümünün ise üretkenliğin az oluşundan yakındığı belirlenmiştir.

Araştırmaya konu olan Yayladağı ve Kotandüzü köylerinin mevcut durumu; anket, yüz yüze görüşmeler, ölçümler ve Tema (2004) proje raporundan yararlanarak saptanmıştır.

Her iki köyde de yaşayanların arazi varlığı, tarımsal faaliyetleri, üretim ve pazarlama durumlarını belirlemek üzere anket sonucu elde edilen bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. İşletmelerin Arazi Varlığı, Tarımsal Faaliyetleri, Üretim ve Pazarlama Durumu

İşletmelerin Arazi Varlığı, Tarımsal Faaliyetleri, Üretim ve Pazarlama Durumu		Katılımcı Sayısı (Kişi)	Yanıtlama Oranı (%)
Arazi Varlığı	< 10 da	12	12,2
	10-50 da	40	40,8
	50-100 da	15	15,4
	> 100 da	17	17,3
	Yok	14	14,3
Yem Bitkileri Üretimi	Üretim Yapanlar	70	83,4
	Üretim Yapmayanlar	14	16,6
Silajlık Üretimi	Üretim Yapanlar	10	11,9
	Üretim Yapmayanlar	74	88,1
Sulama Durumu	Sulama Yapanlar	40	40,8
	Sulama Yapamayanlar	58	59,2
Pazarlama	Ürün Pazarlama Olanğı Var	32	32,6
	Ürün Pazarlama Olanğı Yok	55	56,2
	Ürün Yeterli Değil	11	11,2

Yapılan ankette köylerinden göç etmeyi düşünenlerin oranının % 75,5 düzeyinde olduğu saptanmıştır (Tablo 2). Bunun temel nedeni insanların beklentilerine uygun bir yaşam sürdürmemeleri olmaktadır. Köyden göç etme isteğinin nedeni büyük oranda gelir yetersizliğidir. Bu durumda köylerin yörede en yoksul iki köy olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2. Köylerden Göç Eğilimi ve Nedenleri

Köylerden Göç Eğilimi ve Nedenleri	Katılımcı Sayısı (Kişi)	Yanıtlama Oranı (%)
Köyden Göç Etme İsteği	Evet	74
	Hayır	24
		75,5
Köyden Göç Etme İsteği Nedenleri	Gelir Yetersizliği	62
	Kendi Arazisinin Olmaması	8
	Diğer	4
		83,8
Köyün En Önemli Sorunu	Gelir Yetersizliği	18
	Suyun Yetersizliği	73
	Hayvancılığın Yetersizliği	2
	Diğer	5
		74,4

Yukarıda açıklanan gerçekler ışığında TEMA VAKFI'nın desteği ve öncülüğünde Yayladağı ve Kotandüzü Köylerinde belirlenen bu sorunların çözümünde katılımcı kırsal kalkınma modeli uygulanmıştır. Bu yöntemde TEMA VAKFI desteği yanında üreticilerin kendi katkılarının da sağlanarak hayata geçirilmesi gerçekleştirilmiştir. Köyde yapılan çalışmaların değerlendirilmesi Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Köyde Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi

Köyün en önemli sorunu	Gelir Yetersizliği	25
	Sulama Suyu Yetersizliği	75
Çözüm Üretilemeyen Sorunlar	Sulama Eğitim Gelir Yokluğu	
Köyde Yapılan Çalışmalar	Aile bütçesine fazladan katkı sağladı	45
	Aile bütçesine fazladan katkı sağlamadı	55

Ankete katılanların % 65'i ise sağlanan gelirin aile içi tüketimine ancak yetebildiğini belirtmişlerdir. Özellikle Kotandüzü Köyünün durumu, geçmişte köyden büyük kentlere göç edilmesini doğurmuş olup, yapılan çalışmaların yetersizliği halinde de göç eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Bunda arazi yetersizliği de etkilidir. Köylüye göre sulama suyunun yetersizliği en önemli sorundur (Kocaman ve ark. 2012).

Ekonomik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün olan kalkınmanın kırsal yönünün planlanmasında, ekonomik planlama yapılırken, ülkenin sosyal gelişmesinin ve sosyal sorunlarının da planlamaya dahil edilerek bunların sürdürülebilirliği hedeflenmelidir.

Kırsal kesimi yerinde tutmanın diğer bir yolu ise tarım alanlarının artırılması gereğidir. Bu durum fiziki olarak mümkün olamayacağına göre toprak verimliliğini artırarak bu amaca ulaşmak mümkün olacaktır. Ancak tüm bunların yapılması için ise, kır insanını bilinçlendirmek ve yardımcı olmak gereklidir. Bu nedenle, bölgesel planlama, halk eğitimi, toplum kalkınması gibi uygulamalar tarımsal yayım hizmeti ile desteklenmelidir.

Türkiye’de, kırsal yerleşmelerde yaşayan insanların şehirlere göç etmesinin temelinde yatan çok sayıda faktör bulunmaktadır. Kırsal göçlere neden olan faktörleri tek tek sayma yerine, kırsal alanlardaki coğrafi ve kültürel şartların ortaya çıkardığı sosyoekonomik özellikler ile kırsal göçler arasındaki ilişkileri belirlemek, kırsal göçlerin nedenleri konusunda daha detaylı ve ölçülebilir bir sonuç çıkarmamıza olanak sağlayacaktır. Bu nedenle, kırsal yerleşmelerden şehre olan göçlere etki eden sosyo-ekonomik faktörlerin analizi büyük önem taşımaktadır. Çünkü, planlama ve yatırımları yönlendirmede göç sayıları yerine göçlere neden olan faktörlerin ve buna dayalı çözümlerin üretilmesi daha doğru sonuçlar vermektedir (Yılmaz vd, 2006).

Bu noktada Kotandüzü Köyünde uygulanan projenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Projenin gerçek sahiplerinin yöre halkı olması, istihdam olanaklarının cezbedici olması ve tabandan yayılan bir proje olması bölgede yaşayanlar için kentin çekiciliğini azaltmakta ve dolayısıyla köyün değerini arttırmaktadır. Bu projeye köylünün yaşadığı alanla ilgilenmesi ve sorumluluk duyması da sağlanmaktadır. TEMA VAKFI tarafından desteklenen Kotandüzü ve Yayladağı Köyleri Kırsal Kalkınma Projesi ülkemiz kırsal kalkınmasında gerçekçi ve özgün bir uygulama modeli olarak düşünülmeli ve ülke genelinde yaygınlaştırılmalı, kırsal kesimin sosyo-kültürel yapısının iyileştirilmesinde çok önemli bir araç olarak görülmelidir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Yağanoğlu, A.V., Kocaman, B., Yanık, R. tarafından sürdürülen ‘Kırsal Yerleşimlerde Uygulanan Kültürteknik Faaliyetlerinin Köylerin Gelişimine Etkisi Ve Erzurum Örneği’ konulu çalışmadan elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Anonim, 2000. VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT, Ankara.
Anonim, 2006. Dokuzuncu Kalkınma Planı. 2007-2013, Devlet Planlama Teşkilatı, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf> (02.02.2010) Ankara.

- Doğanay, H., 1994. Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi Yayınları, s. 245-412, Ankara.
- Eminağaoğlu, Z., Çevik, S., 2007. Kırsal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar. Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi 22 (4) 157–162, Ankara.
- Gounder, N. (2005). Rural urban migration in Fiji : Causes and Consequences. USPEC Working Paper. No: 2005/12.
- Gözenç, S., E. Gümüş ve G. Ertin, 1998. Türkiye Coğrafyası, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayın no: 594, 147 s.
- Gülçubuk, B.,2001. “Kırsal Kalkınma da Köy-Kent ve Benzeri Yaklaşımlar”, *Türk Koop.*, Sayı 18.
- Kurt, H., 2003, *Türkiye’de Kent – Köy Çelişkisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Kocaman, B., Yağanoğlu, A.V., Yanık, R., 2012. Kültürteknik Faaliyetlerinin Kırsal Yerleşimlerin Gelişimine Etkisi Üzerine Bir Araştırma (devam etmekte)
- Özbay, F., Yücel, B.,2001. “Türkiye’de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı” *Nüfus ve Kalkınma: Göç, Eğitim, Demokrasi, Yaşam Kalitesi*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2001, Ankara.
- Özgür, M.E., 2010. Nüfusun Coğrafi Analizi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara.
- Taraklı, D., 1993. “Kalkınma Tarım ve Sanayi İşbirliği” DPT Kırsal Sanayi Semp. 6-8.04, Ankara.
- Yılmaz, O., Çelebioğlu, S., İlhan, G., 2006, “2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına Göre Bölgelerarası (Düzey 1) Göç Olayları ve Göç Nedenlerinin İncelenmesi ile Bu Sonuçların 1980, 1985 ve 1990 Sonuçları ile Karşılaştırılması”, *14 üncü İstatistik araştırma Sempozyumu 2005*, Bildiri Kitabı:1-16.